

Yo vusuludza,
i tevhedza CAPS

Gireidi ya

Zwikili zwa Vhutshilo
nga TSHIVENḌA

Bugu ya 2
Themo dza 3 & 4

Dzina:

Kiḽasi:

ISBN 978-1-4315-0250-9

LIFE SKILLS IN TSHIVENḌA
GRADE 1 – BOOK 2
TERMS 3 & 4
ISBN 978-1-4315-0250-9

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

7th Edition

Bugu dza mishumo dzi re kha tsielano iyi:

- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzoṯhe dza tshiofisi)
- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 4–6 (Nga Luisimane)
- Ḽitheresi ya Luambo lwa Hayani Giredi 1–6 (Nga nyambo dzoṯhe dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzoṯhe dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 4–9 (Luisimane na Afrikaans)
- Zwikili zwa Vhutshilo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzoṯhe dza tshiofisi)

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Zwi re ngomu

Themo ya 3

Siafari

- 33 Fhethu hu re tshitshavhani tsha hashu 2
- 34 U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu 4
- 35 Zwo khakhea naa? 6
- 36 Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu 8
- 37 Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya 10
- 38 U vhavhalela zwifuwohaya 12
- 39 Mikhwa na vhudifhinduleli 14
- 40 Vhudifhinduleli vhuwe hafhu 16
- 41 Ndi ngani ri tshi lila zwimela 18
- 42 Zwimela zwi vhone nga ndilade? 20
- 43 Mbeu na hune dza bva hone 22
- 44 Zwine zwimela zwa tōda uri zwi aluwe 24
- 45 Zwiwiwa zwine ra la 26
- 46 Hune zwiwiwa zwo fhambananaho zwa bva hone 28
- 47 Zwiwiwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo 30
- 48 U vhulunga zwiwiwa 32

Themo ya 4

Siafari

- 49 Tshaka dza nndu (1) 34
- 50 Tshaka dza nndu (2) 36
- 51 Zwe mīdi yo fhambananaho ya fhaṭwa ngazwo 38
- 52 Nndu dzi no tea mutsho wo fhambananaho 40
- 53 U wana fhethu na zwithu (1) 42
- 54 U wana fhethu na zwithu (2) 44
- 55 U wana ndila 46
- 56 Wanani zwiitei tshitorini 48
- 57 Kushumisele kwashu kwa maḡi: hayani na tshikoloni 50
- 58 Ndila dza u lozwa maḡi 52
- 59 Maḡi a u nwa o teaho na a songo teaho 54
- 60 U vhulunga maḡi o kunaho 56
- 61 U bva kha masiari u ya kha vhusiku 58
- 62 Makoleni vhusiku 60
- 63 Duvha na nwedzi 62
- 64 Naledzi 63

Vho Angie Motshekga
Minista wa Muhasho
wa Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo nwaletwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Enver Surty.

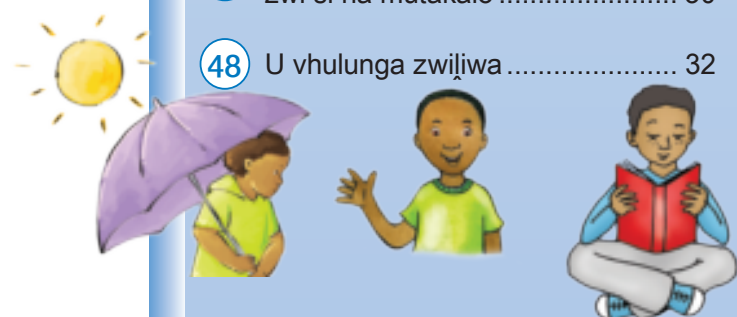
Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwinisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshinwe tsha zwithu zwiwulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudzisiwa nga Muhasho wa Gwama la Lushaka.

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo la uri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha linwe na linwe khathihi na u vha na vhuṭanzi uri vha khunyeledze kharikhulamu yotho. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mbiluni uri vhana vha do diphina nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphina na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Seventh edition 2017

ISBN 978-1-4315-0250-9

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Gireidi ya

1

Zwikili zwa Vhutshilo
nga TSHIVENDA
Bugu ya 2

Heyi bugu ndi ya:

Fhethu ha tshi tshavha tsha hashu

Kha ri vhale

Humbulani nga vhathu vhothe vhane na vha vhona na u amba navho duvha linwe na linwe – ndi vhathu vhane vha vhumba tshitshavha tsha hanu.

Vha nga vha vhathu vha re zwiṱaraṱani kana vha tshi dzula tsini na ha hanu. Vha nga vha vha tshi wanala kerekeni kana tshikoloni tsha hanu, mapholisa a kusi kwa hanu, madokotela na vhaṱwe vhanzhi.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yaṅu nga tshifanyiso tshi re kha masiaṱari aya mavhili.

Ndi fhethu hufhio tshifanyisoni itshi hune na hu elelwa?

Ndi ngafhi kha afha fhethu hune vhathu vha angana kana u kuvhangana hone?

Kha ri ite nyito

Deithi:

Ndi f'hethu huf'hio hu re kha tshifanyiso tshi re af'ho f'hasi he na vhuya na hu dalela? Tsvhedzelani zwivhumbeo zwaho nga khirayoni.

Kha ri ambe

Vhudzani khonani yangu uri no dalela af'ho f'hethu ni na nnyi kana no vha ni nothe. Ndi ngani no hu dalela?

Ni vhona u nga af'ho he na endela hone hu a lulutshela vhaeni vha re vhaholef'hali?

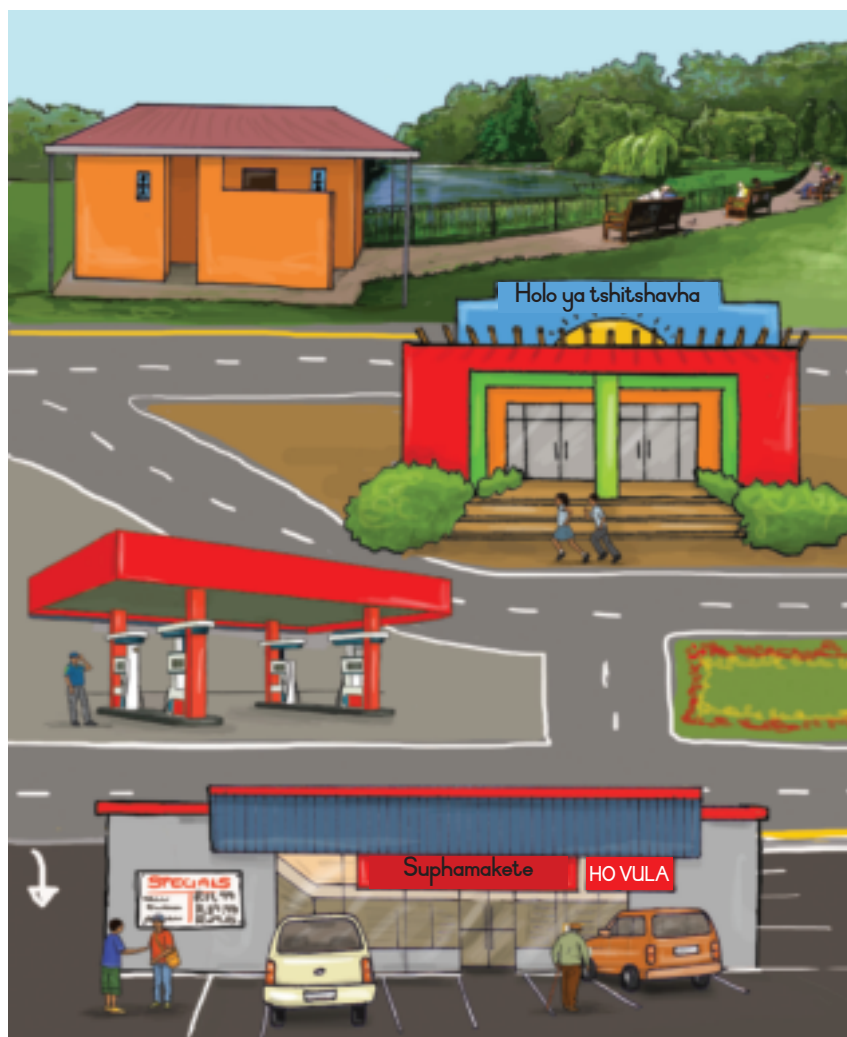
U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu

Kha ri ambe

Hune ra dzula hone hu na zwishumiswa zwine zwa nga shumiswa nga vhathu vhothe. Kiliniki, zwickolo, midavhi ya zwipotso na zwibadela ndi f'hethu hune rothe ra hu shumisa.

Ri tea hafu u ita uri vhupo hashu hu dzule ho kuna, u itela uri muthu muñwe na muñwe a diphine ngaho.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itshi:

- Ni vhona u nga vhathu vha a takalela u dzula af'ha f'hethu?
- Ndi nga mini ni tshi humbula ngauralo?
- Tshitshavha na vhupo ha hanu hu nga khwiniswa nga ndilade?

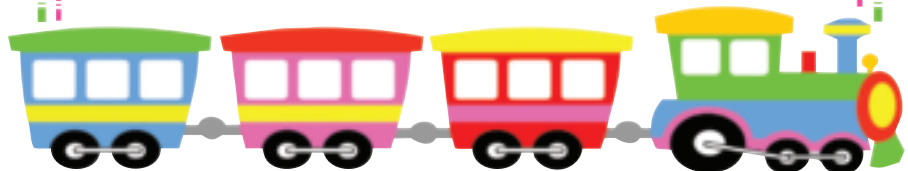

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso tsha mivhalavhala
tsha musu ni tshi khou tshimbila nga
tshiendedzi tsha phabuliki (tsha
nnyi na nnyi sa tshidimela, bisi kana
thekhisi. Ni ite na u sumbedza saizi
dzo fhambananaho dza vhathu vhe
na namela navho - vhariwe vha vhe
vho dzula vho tou tswititi, vhariwe vha
vhe vho kotamela phanda kana vho
lala vho gogodela nga
mutana, vhariwe vhe
vhahulwane ngeno vhariwe
vhe vhatuku.

Kha ri tharamuwe

Kha ri dudele

- Itani uri ni didudedze nga u dodoma ni tshi ya phanda nga zwikunwe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwirethe.
- Tshimbilani ni tshi ya phanda nga zwirethe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwikunwe.

Sikani maledere

Itani zwigwada zwa vhathu vha vhavhilihavhili.
Shumisani mivhili ya vhoiwe kha u vhumba
maledere.

Ni nga ima na luvhondo kana na lala fhasi.

Wanani uri inwi na khonani dzaṅu ni nga
kona u sika ledere line a hu na muthu ane
a nga li kona.

Kha ri ambe Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Ni a talukanya uri izwi swishumiswa zwothe ndi zwifhio? Vhudzani khonani yanu ndila yone ya u shumisa tshishumiswa tshinwe na tshinwe.

Kha ri ite nyito

Fhaṭani modele (tshiedziswa) wa tshifhaṭo ni tshi shumisa matheriala o vusuludzwaho. Ni nga kha ḡi fhaṭa kiliniki, laiburari kana tshifhaṭo tshiriveho tshi re heneḡho tshitshavhani tsha haṅu. Ni nga kha ḡi shuma nga zwigwada. Khavhisani tshifhaṭo tshaṅu ni tshi sumbedza uri ndi tshifhaṭode tshe na fhaṭa.

Deithi:

Kha ri ṭharamuwe

- Vhekanyani mathaela o tou ima kha rou.
- Swendani vhukati hao.
- Ladzani mathaela fhasi.
- Imani nṭha ha thaela nga milenzhe mivhili.
- Thengathengani nga mulenzhe muthihi kha thaela.
- Shumisani mathaela aya kha mitambo minwevho ya u ṭharamuwa.

Ni vhone ni sa ḡo ḡihuvhadza.

36

Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu

Themo ya 3 – Vhege dza 2

Kha ri n'wale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina lo teaho tshifanyiso tshirwe na tshirwe li tshi bva kha zwibogisi zwi re kha tshanda tsha u la. Li n'waleni fhasi ha tshifanyiso itsho.

Mushelapitirolo

Murengisi wa maluvha

Nese (muongi)

Mureli wa thekhisi

Muofisiri wa zwa vhuendi

Dokotela

Murengisi wa mitshelo

Mudzimamulilo

Pholisa

Kha ri ambe

Ni ambe na khonani yaṅu ngazwo.

Avha vhathu ni a tangana navho tshitshavhani tsha haṅu?

Vhathu vha tshitshavhani tsha haṅu vha a thusana? Vha ita mini?

Kha ri n̄wale

Talani mutalo u tshi bva mathomoni a fhungo liṅwe na liṅwe li re kha tsha monde u tshi ya kha li no fana naḽo kha tsha u ḽa.

Deithi:

Mudzimamulilo

Muradḽo wa Tshumelo dza Tshipholisa dza Afrika Tshipembe (SAPS)

Dokotela

Murengisi wa mitshelo

Mushelapitiṛolo

u fara mafobvu.

u rengisa mitshelo.

u shela piṛiṛolo.

u dzima mililo.

u a ri fḽodza.

Kha ri n̄wale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina ḽo teaho tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe li tshi bva kha maipfi a re afḽo fḽasi. Ni li n̄wale fḽasi ha tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe. Vhambedzani phindulo dzaṅu na dza khonani yaṅu.

Ha zwidzimamulilo

Piṛiṛoloni

Sibadela

Tshitṛitshini tsha mapholisa

Kha ri tḽharamuwe

Vhandani zwandḽa ni tshi tevḽedza mutevḽhetsindo une na khou pfa.

- Thetshesani zwavḽuḽi musi mutevḽhetsindo u tshi shanduka.
- Itani ngaurali kha muzika wa tshaka dzo fḽhambanaho, u bva kha wa kiḽasiki u swika kha phopo.
- Vhandani nga u tḽavhanya kana nga u ongolowa ni sa xedzi mutevḽhetsindo.

Tsivḽudzo ya mudededzi:

Thetshesani muzika une mudededzi waṅu vḽa khou tamba kana mitevḽhetsindo ine mudededzi vḽa ita kha ngoma kana tshilidzo tshiṅwevḽho tshi no lidzwa nga zwandḽa.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya

Kha ri vhale

Vhunzhi hashu ri na zwifuwohaya. Tshifuwohaya ndi tshipuka tshine tsha vha khonani yaṅu. Ni a tshi vhavhalela nahone tshi dzula tshi tsini haṅu - huriwe tshi dzula na inwi ngomu nduni ya haṅu kana tshi na vhukhudo hatsho ha tshipentshela henefho mudini.

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso. Ambani na khonani yaṅu nga tshifanyiso itshi. Shumisani khirayoni kha u tangedzela zwifuwohaya zwoṭhe zwine na kona u zwi vhona. Ni nga kona u vhalala zwifuwohaya zwingana? Vhudzani mudededzi waṅu.

- Ni na tshifuwohaya? Arali ni natsho, ṭalutshedzani khonani yaṅu nga hatsho.
- Arali ni si na, ṭalutshedzani khonani yaṅu uri ndi tshifuwohayade tshine na tama u vha natsho kana uri ndi ngani ni si na tshifuwohaya.

Kha ri ṅwale

No fhelela sa kilasi, ṅwalani mutevhe wa zwifuwohaya zwoṭhe zwine zwi si vhe hone tshifanyisoni. ṅwalululelani hafha zwine mudededzi waṅu vha ṅwala kha bodo.

Kha ri ite nyito

Olani tshifuwohaya
tshiñwe na tshiñwe
tshine na tshi tama – ni
nga kha di sokou humbulela
tshipuka tshiñwe na tshiñwe
tshine na tama u tshi fuwa.
Shumisani vumba kha u
vhumba tshifuwohaya itsho.

Kha ri tshamuwe

Itani ndowendowe ya u posa na u gavha bola.

- Posani bola ya thenisi muyani ni tshi shumisa zwanda zwivhili.
- Zwino i poseni muyani nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Zwino i poseni muyani nga tshila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Bammbisani bola ya thenisi fhasi nga zwanda zwivhili ni i gavhe hafhu nga zwanda zwivhili.
- I bammbiseni nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- I bammbiseni nga tshila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Imani no ita danga. Fhirisani bola nga zwanda zwivhili i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisani bola nga tshanda tshithihi i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisani bola nga tshila tshiñwe tshanda i ye kha muthu o imaho seli na inwi.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Vhunzhi ha mmbwa hu pfana na u tamba nga bola.
Fhedzi ni tea u vha na luvhilo ngauri mmbwa
dzi pfana na u dzhia bola dza shavha nayo.

38 U vhavhalela zwifuwohaya

Themo ya 3 – Vhege dza 3

Kha ri ambe Ndi mafhungo mahulwane u vhavhalela zwifuwohaya zwashu.

Ambani na khonani yaṅu nga zwithu zwine zwifuwohaya zwa ṱoḽa. Didzhieni ni tshifuwohaya tshe khonani yaṅu a ola kha siatari la II. Humbulani nga zwine na nga ṱoḽa. Ni nga sedza zwithu zwi no nga zwiliwa na hune na ḽo eḽela hone. Zwino ṱalutshedzani khonani yaṅu. Ni ite na u amba nga zwine a tea u ita arali ni tshi nga lwala.

Kha ri ṛwale

Itani thiki (✓) tsini na tshithu tshinwe na tshinwe tshine tsha ṱoḽiwa nga tshifuwohaya.

Zwiliwa

☐

Maḽi

☐

Tshisibe tsha maṅo

☐

Fhethu hu no dudela na u sa ṅukala hune tsha ḽo eḽela hone.

☐

Ṽanga ya zwifuwo musi tshi tshi lwala

☐

Holodei

☐

Kha ri ite nyito

Olani vhukhudo na zwiliwa zwine zwa ṱoḽiwa nga zwipuka izwi. Ni kone u ṛwala madzina ane ra a rina vhana vhazwo.

Tshipuka	Zwiliwa	Dzina la ṛwana
		_____
		_____
		_____

Kha ri ite nyito

Vhalani fhungo liiwe na liiwe ni humbule ngauri no vha ni tshi nga dipfa hani na uri no vha ni tshi nga ri mini kana u ita mini. Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ni tambe litambwa lifhio.

- No fuwa tshifuwohaya tshiswa.
- Tshimange tshanu tsho ngalangala.
- Mmbwa wanu yo la thoyi (tshitambiswa) wanu ine na i funesa.
- Khonani wanu u levhela (tunga) mmbwa.
- No vhona mmbwa yo khietshelwa goloini yo valiwaho mafasitere.

Kha ri tharamuwe

Thetshesani mitevhetsindo yo fhambananaho ine mudededzi wanu vha do i lidza. Diiteni uri ni tshipuka tshine tsha tshina tshi tshi tevhedza mitevhetsindo wa muzika.

Musi muzika u tshi tavhanya, gadani sa bere.

Musi muzika u sa lilesi, fhufhani sa tshisusu.

Musi muzika u tshi lilesa, tshimbilani sa ndou.

Musi muzika u tshi ongolowa, tshimbilani sa tshibode.

Kha ri ambe

Muvhuda ndi lushaka lwa mbevha. Mano a mbevha ha gumi u aluwa.

Nwaha muthihi wa muthu u lingana na miwaha ya sumbe ya mmbwa. Musi mmbwa i na miwaha miraru, i na miwaha ya fumbili ya muthu.

Musi tshimange tsho takala, tshi a honedzela.

Kha ri diphine

"Tshimange na Mbevha". Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ndi nnyi a re tshimange, ndi nnyi a re mbevha. Tshintshanani (thadulanani) vhuimo nga murahu nyana.

Kha ri vhale

Mikhwa na vhudifhinduleli

Ri a vusa Jabu.
No vuwa?

Lo tsha mudededzi.
Ndo vuwa.

Maipfi aya a sumbedza mikhwa. Mikhwa yashu ndi ndila ine ra fara ngayo vhanwe vhathu. Mikhwa yashu i ri sumbedza uri ri tshonifhana hani sa vhathu.

Ri pfa ri tshi takalela u amba na muthu a re na mikhwa. Zwi dovha zwa vha zwavhudi u vha na vhukonani na muthu a re na mikhwa yavhudi.

Ri na vhudifhinduleli ha u fara vhanwe vhathu zwavhudi tshifhinga tshothe. Ndi ngazwo muṱwe na muṱwe washu a tshi tea u tshila nga mikhwa yavhudi.

Kha ri ambe

Deithi:

Lavhelesani zwifanyiso. Vhalani maipfi a re zwibogisini. Ambani na khonani yaṇu nga zwifanyiso izwi. Ambani nga mikhwa mivhuya na mikhwa mivhi ine vhana vha khou sumbedza.

Ndi matsheloni, Makhulu!

Ivhani a neaho.

Ndi a livhuha no nthetshesela zwavhuḽi.

No hangwa vhurotho haṇu? Dzhiani hanga.

Sumbedzani u vhavhalela.

Konani u lindela.

Vha mpfarele, Mmawe. Ndo vha ndi tshi khou sedza neleṽe kha vasi yavho, ya wa ya kwashea!

Mulalo, wee. Ndo doba bege yaṇu hangei nḽa. ṽThamusi kharayoni dzaṇu dzi tshee hone dzotḽhe.

Thetshesani vhaṛiwe.

Ivhani a fulufhedzeaho.

Lumelisani vathu vhane na vha ḽivha na vhane na sa vha ḽivhe.

ṽThonifhani vhaṛiwe vathu.

ṽThonifhani zwi re zwa vhaṛiwe.

Teacher:
Sign:
Date:

Kha ri riwale

Vhudifhinduleli vhuñwê hafhu

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni vhale mafhungo a re zwibogisini. Talani mutalo u tshi ya kha vhudifhinduleli hu no yelana na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe.

Ndi a thusa uri muḽi wa hashu u dzule wo kuna.

Ndi khonani ya vhukuma i no thusa vhañwe.

Ndi a sumbedza vha muḽa wa hashu uri ndi a vha funa.

Ndi tamba zwavhudi nga thoyi (zwitambiswa) dza khonani yanga.

Ndi a ḽiṯhogomela khathihi na u londa zwithu zwanga.

Ndi a thusa khotsi anga u deka ṯafula.

Kha ri tambe

Itani litambwa la mikhwa yavhudi na vhudifhinduleli ni tshi sumbedza:

- u lumelisa vathu vhane na vha divha na vhane na sa vha divhe
- kana u kona u lindela
- kana u kona u thetshelesa zwavhudi muñwe muthu
- kana u kona u ñea
- u ita vhukonani na muñwe muthu
- u fulufhedzea
- kana u tñhonifha zwi re zwa vhañwe
- kana u tñhonifha vhañwe vathu

Deithi:

Musi ni kha zwigwada, itani litambwa la mikhwa yavhudi na vhudifhinduleli zwi tshi kwama:

- muta wa hanu
- kana mushumo wanu wa tshikolo
- kana mishumo yanu ya hayani
- kana zwiliwa zwine na ñewa divha linwe na linwe
- kana zwiambaro zwine na ambara
- kana thoyi dzanu
- kana khonani dzanu

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso ni tshi khou sumbedza vhukonani na vhañwe vathu.

Kha ri tñharamuwe

Thetshelesani mudededzi wanu vha tshi ni vhudza uri ni thamuwe/fhufhe, ni gidime kana ni kokovhe.

Vha do lidza tshitiriri vha sa athu amba ndaela ntswa. Tevhedzani ndaela ya mudededzi wanu nga u tavhanga kana na ongolowa.

Kha ri tambe

Tambani openi nga mulenzhe wanu une na sa u shumisese. Ndi mikhwa mihulwane ifhio yavhudi ine na i sumbedza musi ni tshi khou tamba openi?

Ndi ngani ri tshi lila zwimela

Kha ri ambe

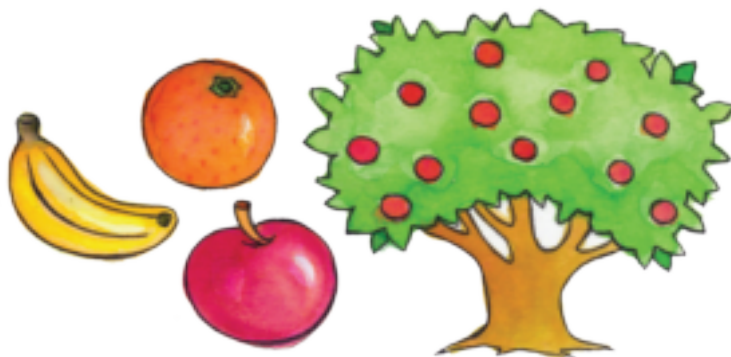

Kha ri vhale

Lavhelesani u mona na inwi. Ndi zwithu zwifhio zwine na vhona zwo bva kha zwimela? Ambani na khonani yaṅu ni vhone uri vhuvhili haṅu ni nga humbula nga zwithu zwingana. Vhudzani mudededzi waṅu nga zwimela zwe na kona u zwi humbula.

Zwiṅwe zwimela zwi ri fha dzhusi na zwiliwa.

Zwiṅwe zwimela na miri zwi ri fha mirunzi.

Zwiṅwe zwimela na miri zwi fha zwipuka vhukhudo.

Zwiṅwe zwimela zwi ri fha maluvha a u nakisa ṅduni dzashu.

Deithi:

Ri lila mahatsi midavhini
yashu ya mitambo.

Ri lila mudali wa u ita
zwiambaro.

Ri shumisa ṭhanga kha u ita
mithatha na u fulela ṭhanga.

Ri shumisa zwimela na miri kha
u ita fenitsha.

Kha ri ambe

Ni na khonani yaṅu, nangani zwithu zwiraru zwiḥulwane
zwine ra shumisa zwimela khazwo.

Ri nga ita uri zwimela zwi ṭavhanye u f'hela nge ra zwi
shumisesa? Ambani nga mbudziso iyi no f'helela sa kilasi.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwimela zwi vhonala nga ndilade

Kha ri n̄wale

Zwimela zwi na zwipida zwo fhambananaho. Shumisani maipfi a no bva zwibogisini ni tshi lebulā zwimela izwi. Vhambedzani maipfi aṇu na a khonani yaṇu.

midzi

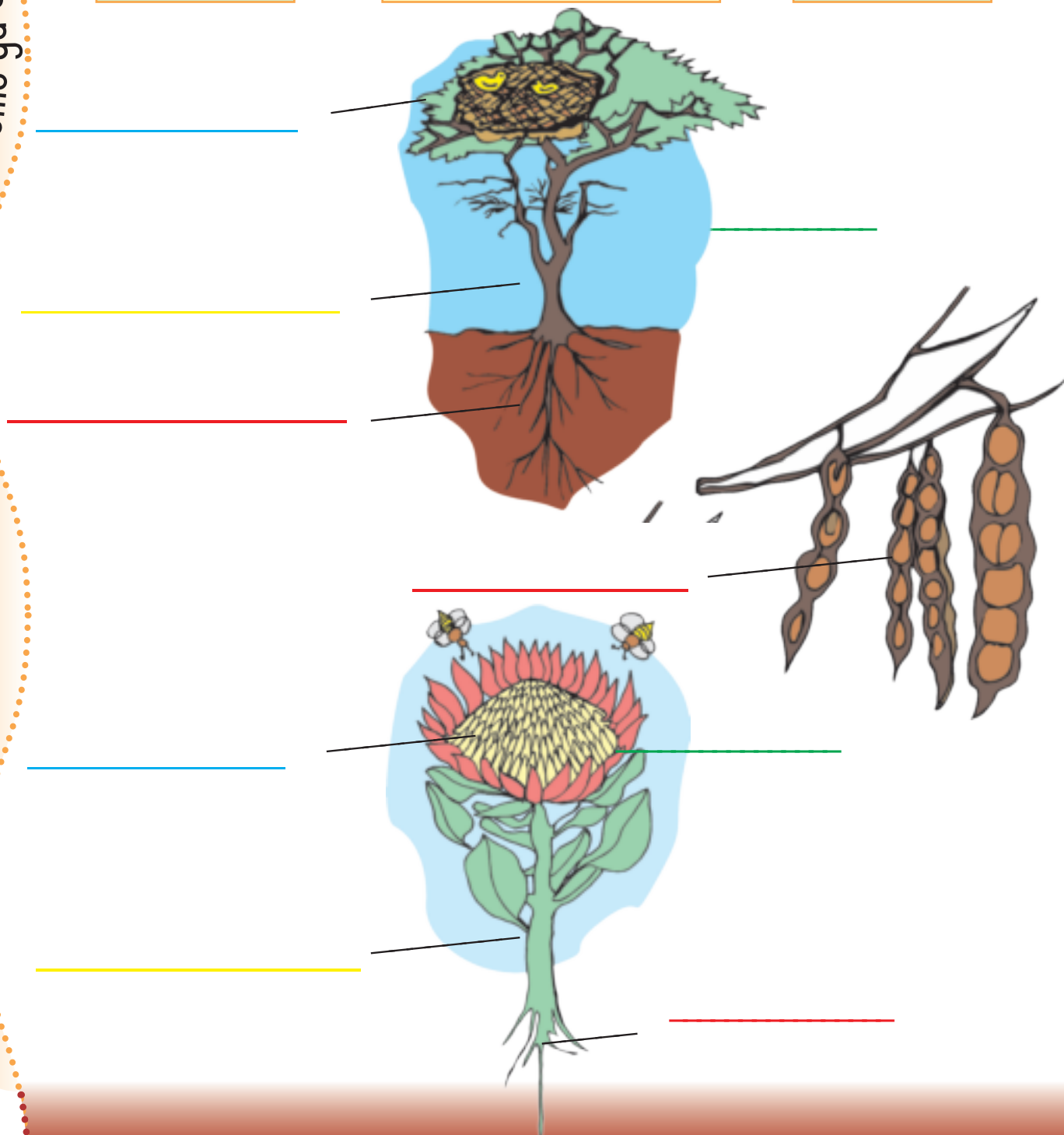
tsinde

tari

liluvha

ganda la mbeu

tsinde

Kha ri t̃haramuwe

Khethekanyani kilasi hu bve zwitshinyangade na vhalimangade.

- Vhalimangade vha lingedze u thivhela kana u fasha zwitshinyangade.
- Tshintshanani vhuimo nga murahu ha minete mivhili.
- Zwi dovhololeni lunzhi.

Kha ri tambe

Tambani mudzumbamo.

Zwitshinyangade zwo dzumbama hothe nga fhasi kana murahu ha zwimela zwino vhalimangade vha tea u zwi wana zwi sa athu la zwimela zwothe.

Kha ri ambe

Zwimela zwa tshaka dzo fhambananaho zwi vhonala zwo fhambana vhukuma. Fhedzi zwi dovha zwa fana fhethu hunzhi. Lavhelesani zwifanyiso izwi. Ambani na khonani yaṅu nga zwimela. Zwi fhambana ngafhi zwa fana ngafhi?

Kha ri ite nyito

Olani kana ni pennde tshikhokhonono tshi no khou todou la munawa. A tsho ngo tea u vha tshikhokhonono tsha vhukuma. Shumisani muhumbulo (nyelekanyo) wanu. Olani kana ni pennde ni tshi shumisa mitalo kana zwivhumbeo zwi no vhonala.

Mbeu na hune dza bva hone

Kha ri vhale

Zwiṛwe zwimela zwi na mbeu dze dza dzumbiwa kha maluvha kana mitshelo.

Ri ita na u ṭavha mbeu idzi uri hu mele zwimela.

Mbeu i a wa kha zwimela uri i thome zwimela ziswa.

Dziṛwe mbeu dzi hashiwa nga muya kana nga vhathu, zwikhokhonono na zwipuka. Maṛwe makanda a mbeu a ḽiwa nga zwiṇoni lune mbeu ya sala kha zwitoko zwazwo. Mbeu iyi i a hwaliwa ngaurali ya ya ya mela huṛwe f'hethu.

Kha ri ambe

Mbeu dzi phadladzwa nga ṇḽila ifhio kha tshiṛwe na tshiṛwe tsha zwifanyiso izwi? Mbeu iṛwe na iṛwe i tea u vha i na tshivhumbeo tshifhio uri i kone u phadladzwa nga ṇḽila iyi? Rerani na khonani yaṇu.

Arali ni tshi ṭodou ṭavha zwimela nga mbeu, ni nga shumisa mbeu i no bva kha zwimela zwi re ngadeni yaṇu. Kana ni tou renga mbeu vhengeleni.

Kha ri ambe

Gudani tshirendo itshi na miharamuwo.

Deithi:

Vhutshilo ha tshimela

Kubeu kutukutuku:
Kha ri t̃avhanye ri ku t̃avhe mavuni!
Kwa mbo ǀi mela tsinde na dzuvha.
ǀi re na munukho u no nukhelela.
Notshi ya ǀoǀa i tshi mona na
dzuvha –
Hu si kale ǀila dzuvha ǀa mbo fa.

Ni songo t̃ungufhala na lila
Ngauri mupo a u lili.
Sedzesani ni vhone vhut̃olo:
Dzuvha ǀo fa, dzuvha ǀo zwala
Tsinde ǀo oma, fhedzi nga fhasi
ha mat̃ari o omaho
Mbeu yo lindela u mela mavuni hafhu!

Kha ri t̃haramuwe

Sumbedzani uri no takala nga u ita hezwi
Farani dzuvhariboni (sashi) kana riboni
ndapfu nga tshanda tshine na tshi shumisesa.
Dzungudzani tshe na fara, ni tshi ita phetheni
dzo fhambananaho muyani kana kha mavu.
Thomani nga u shumisa tshanda tshine na tshi
shumisesa ni kone u tevhedza nga tshine na sa
tshi shumisese.
Arali hu na muri henefho tsini, vhonani uri ni
nga u shumisa hani ni tshi tamba. Dembetitani
nga thambo yo vhofhiwaho ya khwat̃ha.
Thomani nga u shumisa zwanda zwivhili, ni
shumise tshanda tshine na tshi shumisesa
ni kone u tevhedza nga tshine na sa tshi
shumisese.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Shumisani thambo, sashi
na riboni.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwine zwimela zwa toda uri zwi aluwe

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso itshi. Zwithu zwothe zwi re khatsho zwi a tshila?

Ambani na khonani yanu ngatsho. Ndi zwithu zwifhio
zwi tshilaho zwine na kona u zwi vhona?

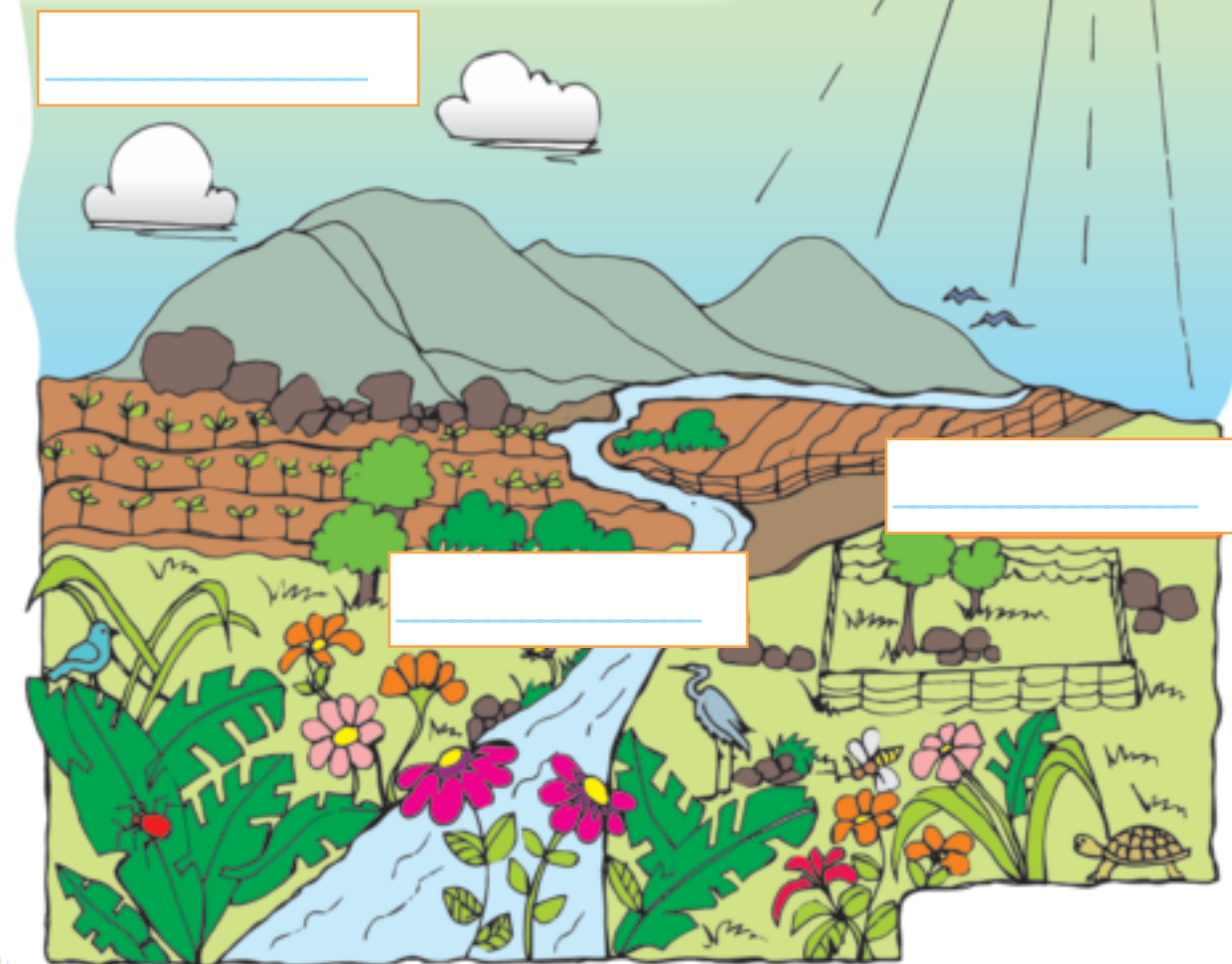
Ndi zwifhio khazwo zwine zwa vha zwimela?

Zwimela zwi a aluwe?

Zwimela zwi a la? Arali zwi tshi la, zwi la mini?

Zwimela zwi a nwa?

Arali zwi tshi nwa, zwi nwa mini?

Kha ri nwa

Zwino riwalani liwe na liwe la haya maipfi kha tshifanyiso tshi re afho ntha ni
tshi sumbedza uri zwimela zwi toda mini uri zwi aluwe.

masana

madi

pfushi

muya

Kha ri ite nyito

Zwi a leluwa u t̃avha tshimela tshanu
inwi mune. T̃avhani munawa.

Deithi:

Ni tea u vha na:

Tevhedzani maga haya:

Liga la 1:

Tibani nawa tharu nga
mbemba mbili dza dzudzu.
Zwi vheyeni sosarani kana
baweleni i si na tshithu.

madi

nawa

baweḽe

dzudzu

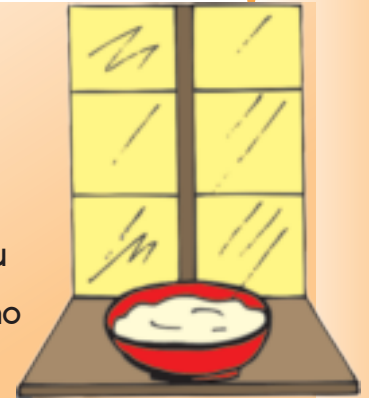
Liga la 2:

Shelani madi n̄tha
ha dzudzu ni vhe
na vhuṭanzi uri yo
nukala vhukuma.

Liga la 3:

Vheani sosara kana
baweḽe kha guvha la
fasit̃ere kana fhethu
hu re na tshedza tsho
linganelaho.

Liga la 4:

Nga murahu ha
maduvha nyana, t̃olelani
ni vhone uri tshimela
tshanu tshi khou
aluwa nga ndilade. Tshi
sheledzeni luthihi nga
vhege.

Duvha la 1

Duvha la 2

Duvha la 3

Duvha la 4

Liga la 5:

Musi tshimela tshanu
tsho no bva midzi, ni
tshi t̃avhe mavuni o
limiwaho.

Liga la 6:

Sheledzani tshimela tshanu
tshifhinga tshot̃he. Nga murahu ha
vhege dzi si gathi, ni do vha ni tshi
vho fula nawa dzanu.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwiliwa zwine ra la

Kha ri vhale

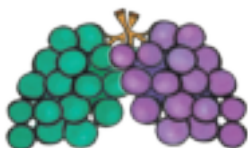
Zwiliwa zwa pfushi zwi ri fha mafulufulu.

Ri tea u la zwiliwa zwi re na mutakalo uri ri kone u shuma mishumo yashu zwavhudi. Zwiliwa zwi re na mutakalo zwi ri fha mafulufulu khathihi na u ri alusa.

Kha ri riwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nwalani dzina la lushaka luwe na luwe lwa tshiliwa nga fhasi ha tshifanyiso tsho teaho.

Kha ri riwale

Zwithu zwine na funesa u zwi la ndi zwifhio? Ndi zwiliwa zwifhio zwine na si zwi funese? Zwi riwaleni fhasi ha tshoho yo teaho afho fhasi. Nangani kha zwifanyiso zwi re a fho ntsha.

Zwiliwa zwine nda zwi funa	Zwiliwa zwine nda sa zwi fune

Kha ri vhale

Deithi:

Ri nga khethekanya zwiliwa zwa bva zwigwada zwa sumbe.

Ni tea u la zwiliwa zwi re nga fhasi tshifhinga tshothe. Ni nga kha di la zwiliwa zwi re nga ntshantsha, fhedzi hu si tshifhinga tshothe.

Kha ri ambe

Ambani sa kilasi

Ndi nga mini ri tshi tea u sa lesa zwiliwa zwi re nga ntsha tshifanyisoni itshi ngeno ro tea u lesa zwi re nga fhasi?

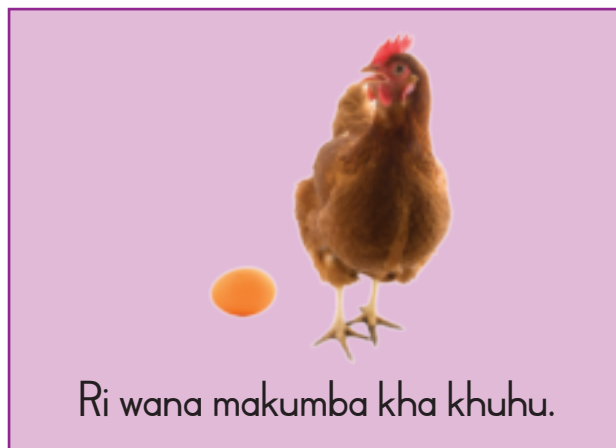
Kha ri vhale

Hune zwiliwa zwo fhambananaho zwa bva hone

Vhunzhi ha zwiliwa zwi bva dzibulasini. Tshithu (tshibveledzwa) tsha u thoma tshi bva dzibulasini, tsha kona u shumiswa kha u ita zwinwe zwibveledzwa zwa zwiliwa.

Vhurotho na mikapu zwi bva kha goroi.

Ri wana makumba kha khuhu.

Mitshelo i anwa kha miri na zwimela.

Ri wana mafhi na nama kha kholomo.
Ri ita tshizi na yogati nga mafhi.

Ri shumisa mavhele kha u ita mugayo/vhukhopfu.

Deithi:

Mutoli u bva kha ṅotshi.

Swigiri i bva kha mphwe/movha.

Ri wana ṅama na bekhoni kha nguluvhe.

Ri nga kona u ṭavha mitshelo ngadeni dzashu.

Kha ri ite nyito

Imbani luimbo ulu ni na mudededzi waṅu.

Too, too: Vhomme vho vhuya na magwavha.
Too, too.

Miomva na maapula. Too, too.

Ṓawa, eregisi na maḁabula. Too, too.

Ri ḁo ḁa ra khwaṭha mivhili. Too, too.

Nda shuma ndi na nungo. Too, too.

Ndi kapula zwi tshi ḁif'ha. Too, too.

Nda dzula ndi na nungo. Too, too.

Zwiliwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo

Kha ri vhale

Zwiliwa zwine ra zwi funesa a si zwone zwo ri teaho tshifhinga tshothe. Tshinwe tshifhinga ri nga takalela tshithu tshine tsha si vhe tshavhudi kha riṇe. Tshinwe tshifhingavho a ri takaleli tshithu tshine tsha vha tshavhudi vhukuma kha riṇe.

Fhedzih, tshithu tshavhudi tsha dalesa tshi a dina. Zwenezwo, zwiliwa zwavhudi zwa dalesa zwi nga ni dina. U lesa zwithu zwinzhi a zwi takadzi. Iḽani u swika ni tshi pfa no fura. Ni songo ḽa tshithu ni sa gumi.

Kha ri ite nyito

Gerani zwifanyiso zwa zwiliwa zwi re na mutakalo na zwi si na mutakalo kha magazini ni zwi nambatedze kha zwikotikoti zwo teaho. Arali ni sa koni u wana zwifanyiso izwi, ni tou ola zwiliwa.

Zwiliwa zwi re na
mutakalo

Zwiliwa zwi si na
mutakalo

Kha ri n̄wale

Shumisani zwe na guda nga zwiliwa kha u n̄wala menyu waṅu.

Vhuragane
(burekifasi)

Tshiswiṭulo (L̄antshi)

Tshilalelo

Kha ri ite nyito

Ri khou ya u ita saladi ya mitshelo.
Tevhelani fhedzi ndaela dzi re afho fhasi.

Ni tea u vha na:

- Tshaka dzo fhambananaho dza mitshelo
- Dzhusi ya mitshelo
- Aisikhirimu kana khirimu
- Baweḽe khulwane

Tevhelani maga haya:

- T̄anzwani mitshelo.
- Swotolani makanda arali zwo tea (sa maswiri).
- Tsheani hu bve zwipida zwiṭuku. (Ni humbele muthu muhulwane a ni thuse)
- T̄anganyisani mitshelo kha baweḽe.
- Iḽani ni d̄iphine zwo tou ralo kana no shela aisikhirimu kana khirimu nga n̄tha.

U vhulunga zwiliwa

Kha ri vhale

Lavhelesani tshifanyiso itshi.

KHALENDI 2015
KHUBVUMEDZI

M	T	W	T	F	S	S
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
			24	25	26	27

Kha ri ambe

Ndi mini zwe na zwi vhona malugana na deithi (maḁuvha)? Zwi kha ḁi lea? Ni vhona u nga ho bvelela mini kha zwi liwa izwi?

Kha ri vhale

Zwiliwa zwiṇu (zwa fureshe) a zwi dzuli zwi fureshe

tshifhinga tshilapfu. Miṇwe mitshelo na miroho i a thoma u puta ya sina. Nama, khovhe na zwiṇwe zwiliwa zwa mafhi zwi a sina. A ri tsha kona u dovha ra zwi la. Ri nga ita mini uri zwiliwa zwi dzule zwi zwiṇu? Fhethu havhuḁi ha u vhulunga zwiliwa ndi firidzhini, fhedzi zwiṇwe zwiliwa zwi a sinavho arali zwo dzulesa firidzhini kana kha tshixwatudzi. Hu na dziṇwe ṇḁila dza u ita uri zwiliwa zwi dzule zwi fureshe.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.
Ambani na khonani yaṅu ngazwo.
Hu na ṅdila dzif hio dzo
fhambananaho dzine dza nga
vhulunga zwiliwa?
Hu na dzine na nga dzi humbula?
Ambani na khonani yaṅu ngadzo.
Vhudzani kilasi tsumbo dzadzo.

Kha ri ṅwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi re afho fhasi ni vhale maipfi a re zwibogisini. Ni kone
u ṅwala lithihi la maipfi aya nga fhasi ha tshifanyiso tshi no yelana na ipfi ilo.

Zwiṅu

Zwa zwikotikotini

Zwo omiswaho
(mikusule)

Zwo omiswaho aisini
(zwo xwatudzwaho)

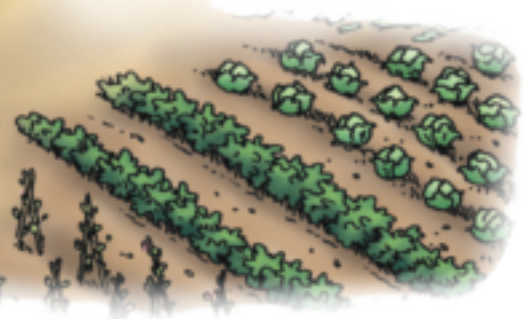
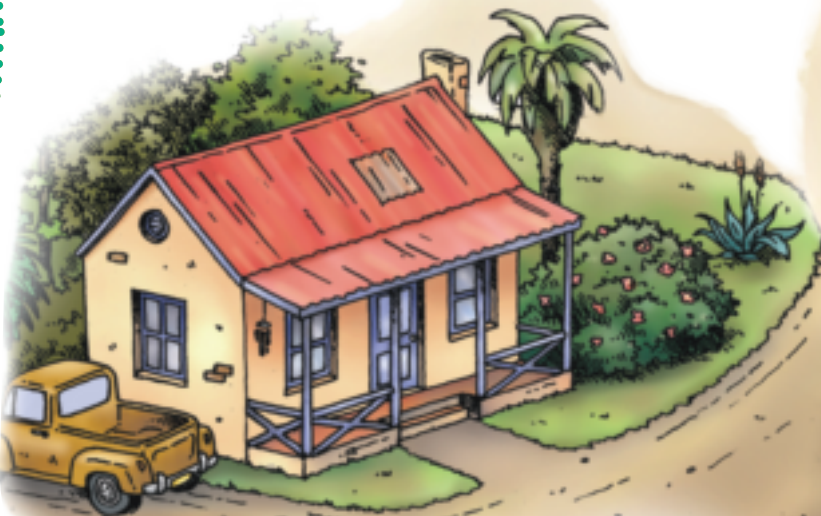
Teacher:
Sign:
Date:

Kha ri ambe

Hayani hanu ndi hune na
dzula hone.

Vhathu vha Afrika
Tshipembe vha dzula midini
yo fhambananaho.

Inwe na inwe ya nndu idzi ni
nga i wana ngafhi?

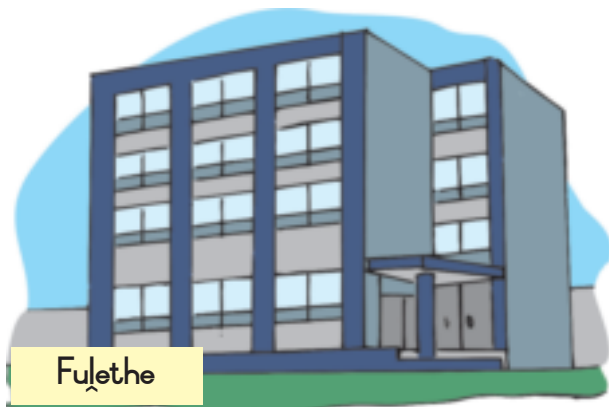

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso Ambani na khonani yaṅu nga zwithu zwine zwa fana midini yoṱhe. Ni kone u amba nga zwithu zwi sa fani. Ho ḍalesa zwifhio? Zwi no fana kana zwi sa fani?

Deithi:

Fulethe

Nḍu dza tshitizi tshithihi na zwivhili

Kharavane na madennde

Vhudzulo ha mikhukhuni

Nḍu dza sialala

Miḍi ya tshitizi tshithihi.

Kha ri ite nyito

Shumani ni kha zwigwada. Wanani bogisi ḽa zwienda. ḽi penndeni uri ḽi nge nḍu. Divhumbeni nga vumba (kana vumba ḽa u tambisa) tshifanyiso tsha musi ni tshi khou ita zwinwe zwithu nga nḍa ha nḍu.

Teacher:

Sign:

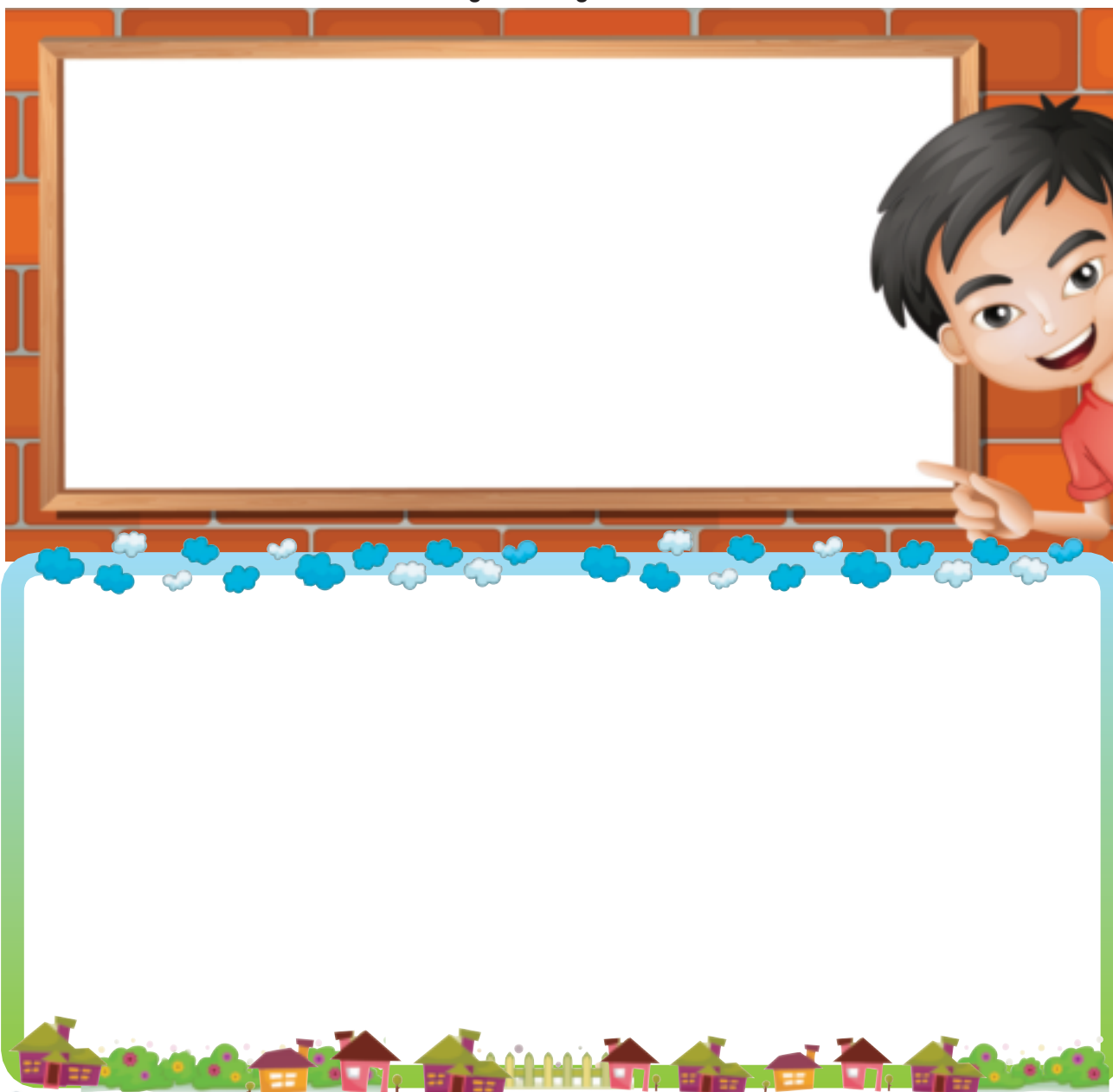
Date:

Tshaka dza nndu (2)

Kha ri ite nyito

Elekanyani nga midī yo fhambananaho ye na vhuya na i vhona hune na dzula hone kana he na vhuya na dala. Olani zwifanyiso zwa tshaka mbili dza midī ye na vhuya na i vhona.

Kha ri ambe

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha go
thetshesela mihumbulo
ya vhoiwe.

Nduni yo fhatiwaho zwavhudi ya khwattha a ri pfesi phepho na mufhiso. A ri nelwi nga mvula kana ra dinwa nga muya. A si vathu vhanzhi vho tsireledzwaho ngaaurali. Ambani na khonani yanu nga uri vathu vha ditsireledza nga ndilade arali vha sa dzuli ngomu dzinduni.

Kha ri t̃haramuwe

- T̃haramuwani u ya nga hune na nga kona uri ni kone u pennda t̃hanga ya nndu ya hanu.
- Gwadamani fhasi ni t̃avhe zwimela ngadeni yanu.
- T̃haramudzani zwanda zwi ye matungo ni tshi sumbedza u vulea ha mafasit̃ere a nndu yanu. Zwino valani mafasit̃ere othe.
- Kwatamani ni t̃ahule ngadeni ya hanu.
- Swielani fhasi nga luswielo lulapfu.
- Tanzwani mafasit̃ere nga labi ili.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Thetshesani mutevhetsindo une mudededzi wanu vha do lidza kha ngoma. Tsukunyeyani na mudivhitho uyu. Musi mudededzi wanu vha tshi tshintsha mudivhitho, na inwi tshintshani luvhilo lwa kutsukunyele kwanu. Ni thetsheselele zwavhudi.

Deithi:

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Zwe midzi yo fhambananaho ya fhatwa ngazwo

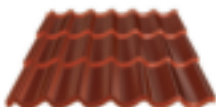

Kha ri ambe

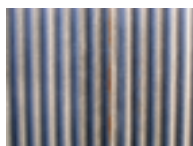
Lavhelesani zwifanyiso.

zwidina

thaili

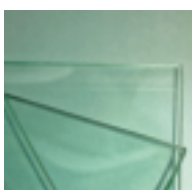
mazennge

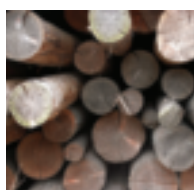
semennde

madzhesi/t'hanga

ngilasi

basha

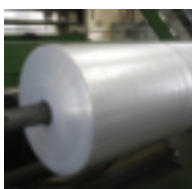
mabulannga

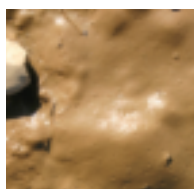
matombo

seila

pulasitiki

vumba/mavu

tsimbi

mikumba

mutavha

Ambani na khonani yaṅu nga matheriala o fhambananaho.

Ndi afhio a no bva limagani?

Aya maiwe a bva ngafhi?

Talutshedzani kilasi uri nṅu dzine na dzi vhona ni tshi ḡa tshikoloni dzo fhatwa nga matherialade.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi waṅu vha ḡo riwala
mutevhe kha bodo.

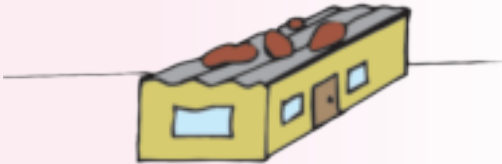
Kha ri ite nyito

Talani mutalo u tshi sumbedza uri lushaka
luñwe na luñwe lwa nñdu lwo fhatwa nga
matheriala afhio.

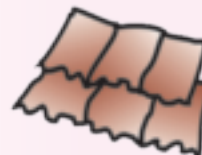
Deithi:

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wangu vha go
kuvhanganya bugu dzanu dza
u shumela uri vha dzi sedze.

Lushaka lwa nñdu

Matheriala a u fhatwa

Teacher:
Sign:
Date:

Nndu dzi no tea mutsho wo fhambananaho

Kha ri vhale

Nndu dzi tsireledza vhathu kha mutsho wo fhambananaho. Dzi a kona u ri tsireledza kha masana a duvha a no fhisa. Dzi dovha dza ri tsireledza kha phepho, muya na mvula.

No vha ni tshi zwi divha uri vhathu vha no dzula mashangoni a no rothola vha tea u fhat'a nndu dza tshipentshela? Nndu idzi dzi tea u tsireledza vhathu kha phepho musi gambogo i tshi wa.

Hoyu ndi mepe wa Greenland, shango la u rothola.

Heyi ndi igloo

Vhainwe vha vhathu vha no pfi Vhainuit, vhane vha dzula fhethu ho dalesaho gambogo na aisi, vha fhat'a vhukhudo havho ha vhuria nga mabuloko a aisi. Aisi i thivhela phepho. Vhukhudo uhu hu vhidzwa upfi ndi igloos.

Kha ri ite nyito

Ni kha zwigwada, itani litambwa la uri ni nga

fhatisa hani nndu.

Nangani uri i do vha nndude?

Ni do shumisa matherialade?

Shumisani mañwe a maipfi
haya?

vothi

vhudzulo ha mikhukhuni

midzi ya sialala

nndu dza tshitizi
tshithihi kana zwivhili

nndu dza Cape-Dutch

zwidina

luvhondo

pennde

fulethe

thanga

tshimini (tshumela)

fasitere

semennde

Kha ri vhale

Itani itshi tshirendo sa
tshipida tsha litambwa lanu:

Fhata iwe fhata, nndu ntswantswa!

Randa muteo, u hwalele zwidina luvhondo lu ime

Namedza kapa u rwele mbalelo, mazenenge a gonye

Hu vhe u awela duvha u fhis.

Fhata iwe fhata, nndu ntswantswa!

Tshitavha na mavothi na dzithaili khezwi

Mañi na semennde kha zwi swike ri hulunge –

Hu vhe u tinya mvula.

U wana fhethu na zwithu (1)

Hu na tshaka dzo fhambananaho dza mimepe. U itela u kona u nanga mepe wo teaho ri tea u divha uri ndi nga mini ri tshi toda u shumisa mepe.

Mepe ya zwitarata i ri thusa kha u wana zwitarata na huiwe fhethu doroboni thukhu na khulwane. Vhorabulasi vha toda mimepe ine ya sumbedza zwithu zwi no nga madamu, milambo na thavha.

Kha ri ite nyito

Deithi:

Musi ni na khonani yaṅu, ambani nga mbudziso idzi. Olani tshitendeledzi u mona na fhethu hu re kha tshifanyiso tshi re kha masiatari aya mavhili.

Ni nga wana ngafhi bugu dza u vhala?

Ni nga pota ngafhi mbava?

Ni nga ya ngafhi musini tshi lwala?

Ni nga renga ngafhi zwiliwa?

Ni nga lindela bisi ngafhi?

Ni nga pfuka tshitarata ngafhi no tsireledzea?

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wangu vha do ni
vhalela afha fhethu nga huthihi
nga huthihi, na kona u wana
phindulo.

U wana fhethu na zwithu (2)

Kha ri ambe

Lavhelesani ndila, ine Mulalo a tshimbila ngayo u bva mudini wa hawe u swika tshikoloni, kha mepe uyu wa bada wa zwifanyiso.

Talutshedzani khonani yaṅu uri Mulalo u do tshimbila nga ndila if'hio. Ni shumise maṅwe a haya maipfi:

ntḥa

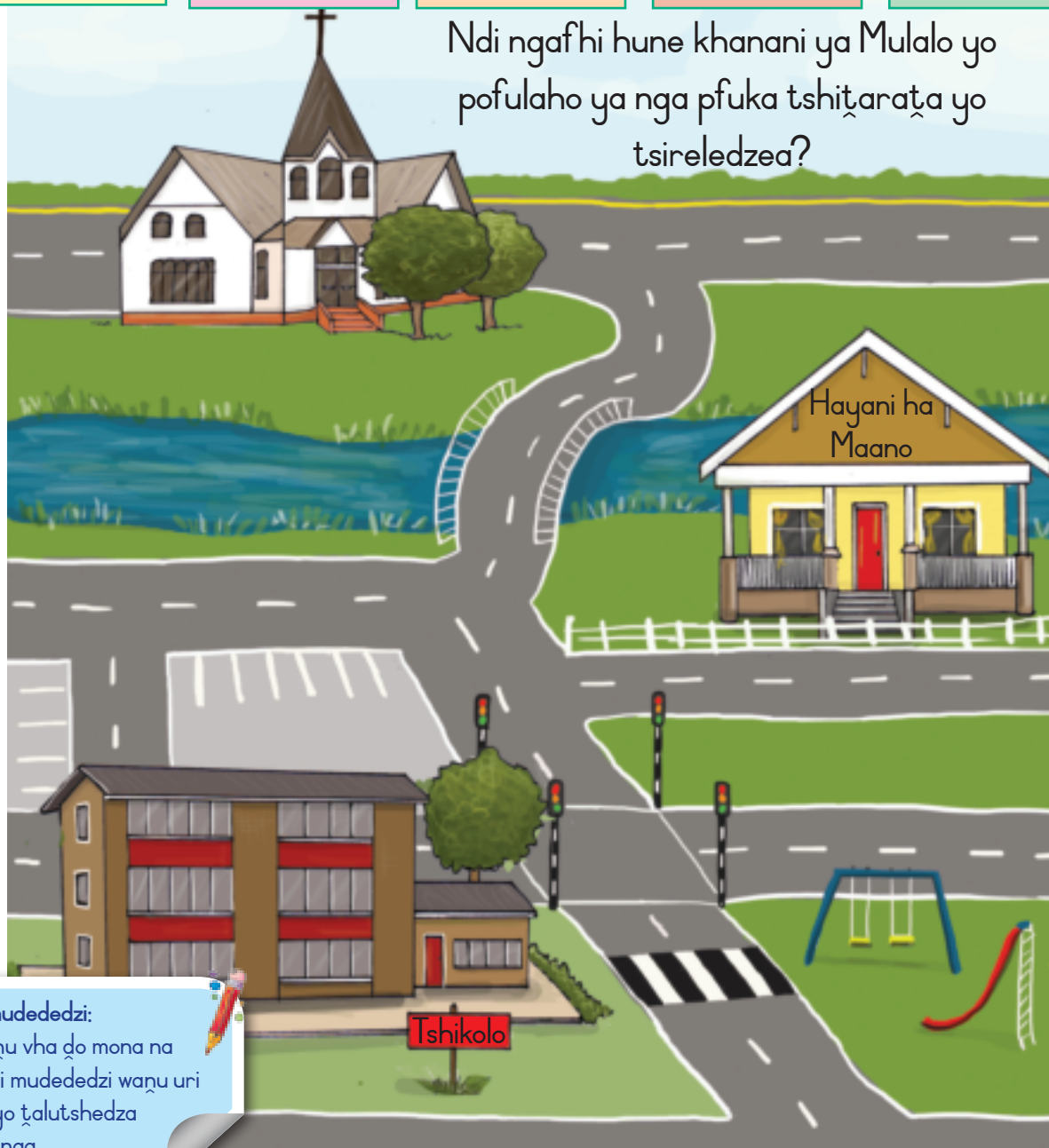
fhira

vhambela

pfuka

fhasi

Ndi ngaf'hi hune khanani ya Mulalo yo pofulaho ya nga pfuka tshitaraṭa yo tsireledzea?

Tsivhudzo ya mudededzi:

Mudededzi waṅu vha do mona na kilasi. Vhudzani mudededzi waṅu uri khonani yaṅu yo talutshedza ndila zwavhudi naa.

Kha ri t̥haramuwe

- Navhisani thambo ndapfu fhasi.
- Ni khou do tshimbila "badani" iyi.
- Tshimbilani nt̥ha ha thambo ni tshi ya phanda, murahu na matungo.
- Tshimbilani nt̥ha ha thambo no vhea zwanda nt̥ha ha t̥hoho.
- Tshimbilani nt̥ha ha thambo ni tshi ya murahu zwanda zwanu zwi mut̥anani.
- Tshimbilani nt̥ha ha thambo ni tshi ya matungo zwanda zwanu zwi kha khundu.

Deithi:

Kha ri vhale

No kona u swika ngafhi? Arali no kona u ita mut̥haramuwo uyu wot̥he zwavhudi, khalarani tshifhat̥uwotshinwethuwi. Arali no balelwa tshot̥he u ita mut̥haramuwo uyu, khalarani tshifhat̥uwotshitungufhali. Arali no kona u ita miñwe ya mit̥haramudzo iyi khalarani tshifhat̥uwo tshi re vhukati ha u riwethuwa na u t̥tungufhala.

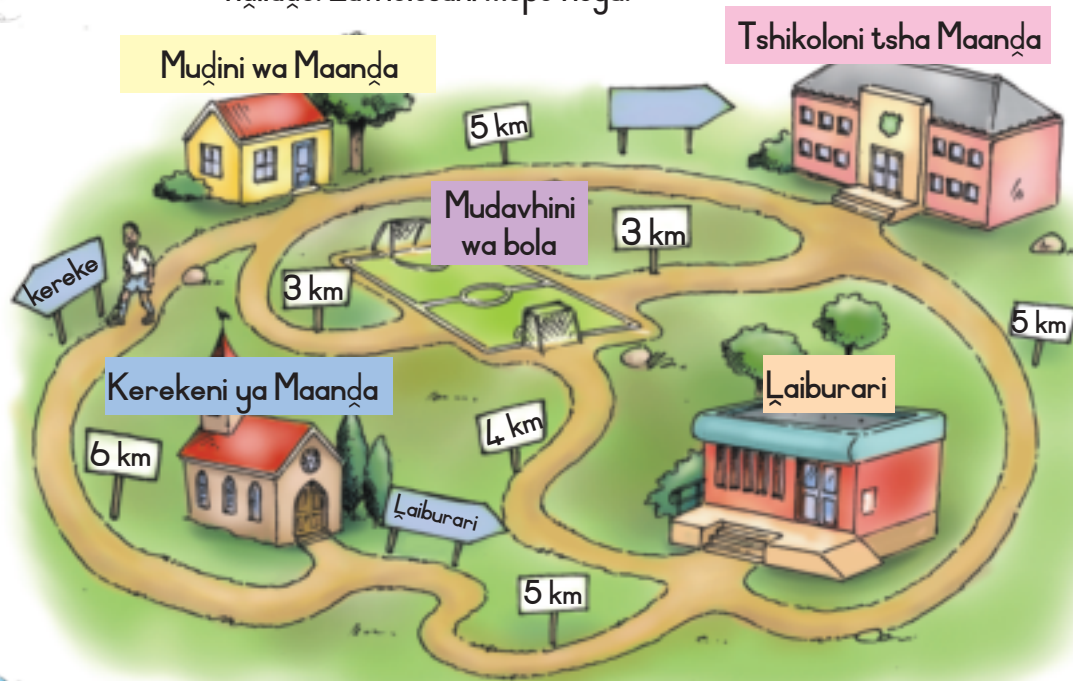
			
Ndo kona u tshimbila nt̥ha ha thambo ndi tshi ya phanda na murahu.			
Ndo kona u tshimbila nt̥ha ha thambo ndi tshi ya matungo.			
Ndo kona u tshimbila nt̥ha ha thambo ndo vhea zwanda nt̥ha ha t̥hoho.			
Ndo kona u tshimbila nt̥ha ha thambo ndi tshi ya murahu zwanda zwanga zwi mut̥anani.			
Ndo kona u tshimbila nt̥ha ha thambo ndi tshi ya matungo zwanda zwanga zwi kha khundu.			

Teacher:
Sign:
Date:

U wana ndila

Kha ri n'wale

Mepe ya zwifanyiso i ri thusa kha u vhona uri fhethu ho thalangana nga ndilade. Lavhelesani mepe hoyu.

Kha ri n'wale

Fhindulani hedzi mbudziso. Ni nga kha di hambela khonani yanu uri a ni thuse.

Itani tshitendeledzi hune na vhona km.

Ni na zwitendeledzi zwingana?

Maanda u tshimbila u bva hayani u ya laiburari.

U vhona mini tsini na laiburari?

Ndi luswayo lufhio lwe a lu vhona e ndilani?

Maanda o tshimbila vhukule vhungafhani?

Ndi tshifhato tshifhio tshine Maanda a nga kona u tshi vhona e munangoni wa laiburari?

Maanda u na ndala. U khou todou ya hayani. Khalarani bada ya tshikhau ya u bva laiburari i tshi ya hayani hawe.

Mudavhi wa bola ndi wone u re tsinisa na hayani ha hawe?

Tsivhudzo ya mudededzi:

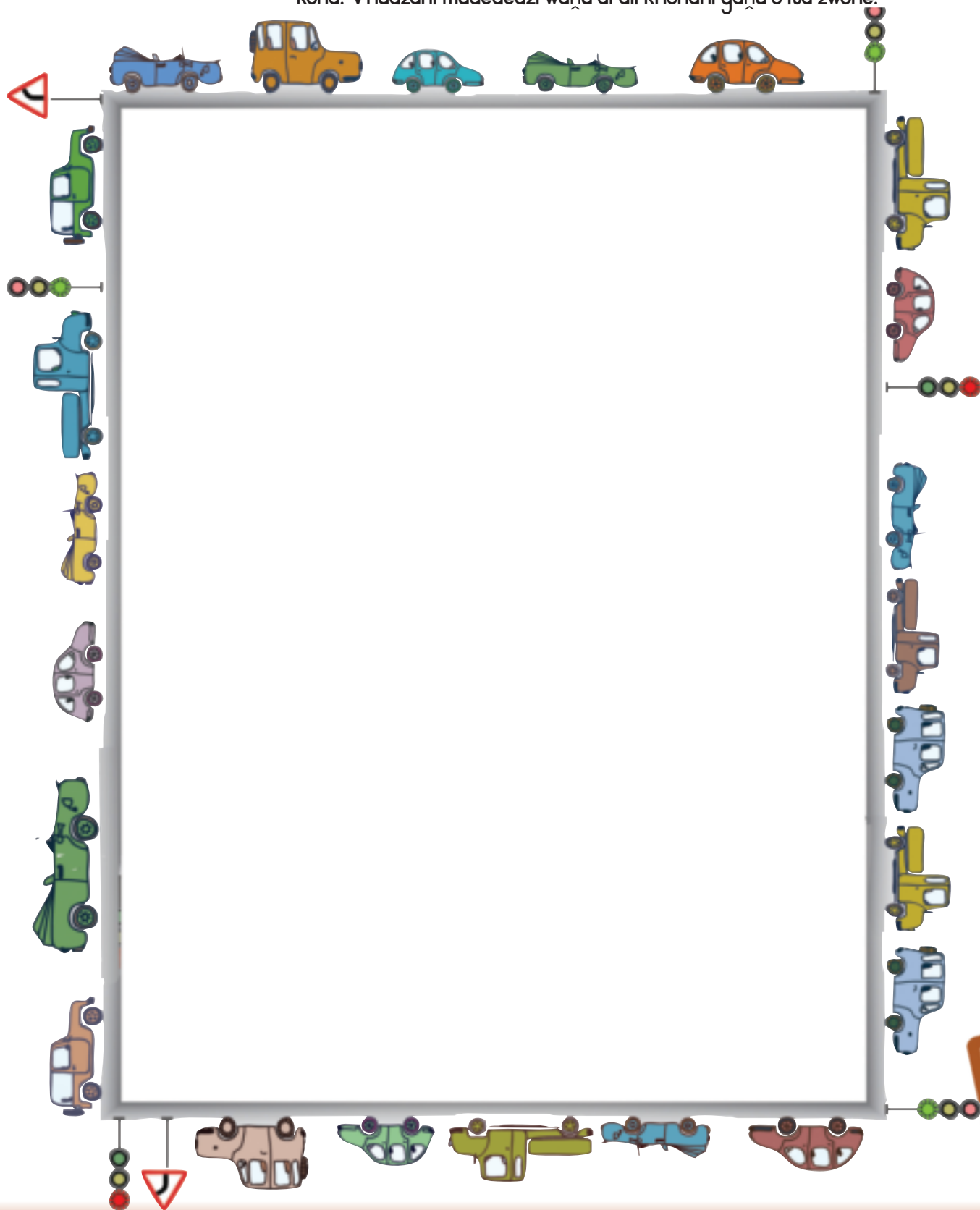
Ni vhe na vhuṭanzi tshifhinga tshothe uri mudededzi wanu ni a vha vhudza naa arali ni sa koni u vhona zwavhudi.

Kha ri ite nyito

Deithi:

Olani mepe wa zwifanyiso wa inwi muṅe wa ṅdila ine na tshimbila ngayo
vhukati ha fhethu huvhili. Ni nga nanga fhethu huriwe na huriwe huvhili.
Musi no no fhedza ni nga sumbedza mepe waṅu khonani dzaṅu. Sumbedzani
khonani yaṅu mepe waṅu ni ri a ṭalutshedze ṅdila yaṅu. Vhonani arali o zwi
kona. Vhudzani mudededzi waṅu arali khonani yaṅu o ita zwone.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Kha ri ite nyito

Mudededzi waṅu vha ḑo ni vhalela tshiṭori tsha Maemu. Thetshelesani zwavhuḑi. Tevhelani ṅdila ine Maemu a fara yone kha mepe u re buguni yaṅu.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi waṅu vha ḑo ni
vhalela yone hafhu vha ni
humbela uri ni ite tshifhambano
(X) kha fhetu.

Nga Migivhela Maemu u tamba na khonani dzawe phakhani ya (X).

Linwe ḑuvha nga matshelonitsheloni mme awe vha ri: "Makhulu vha khou lwala. Ni nga kona u vha isela izwi zwiliwa?"

Maemu a dzhia pulasitiki khulukhulu ya zwiliwa. Fhedzi musi a tshi tou bva nga gethe (X) a tangana na muwe munna. Uyu munna a amba nga ipfi lidenya a ri. "Hoo, ndi khou zwi vhona uri wo hwala zwiliwa. Zwi khou ya ha makhulu, a thi ri?" Maemu a pfa o tshuwa nga maanda. A thoma u hwenya a tshi tsa na bada o livha tshititshini tsha vhadzimamulilo. A tshi swika henefha a khonela kha tsha monde (X). Fhedzi a ri a tshi sedza murahu a vhona ula munna a tshi khou mu tevhela.

Maemu a humbula u ya u toda thuso kha khonani dzawe phakhani. A tshi swika laiburari, a khonela kha tsha u la a tshimbila a tshi ya phanda (X). Kha tsha monde a vhona tshikolo, a tshi fhira (X). Zwi taratani a hu na na muthu. Maemu a thoma u hwenya henefha badani (X).

Ho no vha fha a mbo di vhona phakha. A tshimbila kha buroho (X) uri a kone u swika kha khonani dzawe dzi re getheni la phakha! (X)

Kha ri tharamuwe Ri khou tamba mutambo wa rilei.

- Vheani zwidulo zwanu zwo ita danga. Tambani "tshintsha vhudzulo" – ni tea u wana ndila ya tshikhau ya u swika tshiduloni.

Kushumisele kwashu kwa maḡi: hayani na tshikoloni

Kha ri ṅwale

Ri shumisa maḡi ḡuvha ḡiṅwe na ḡiṅwe. Lavhelesani ṅḡila dzo fḡambananaho dzine ra shumisa ṅgadzo maḡi. Fhasi ha tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe, ṅwalani zwine maḡi a shumiselwa zwone. Shumisani tḡhohwana dzi tevhelaho.

Kha u dzima mililo

Kha u tḡamba

Kha u ita uri zwimela zwi aluwe

Kha u kuvha na u tḡanzwa zwiḡoḡelo

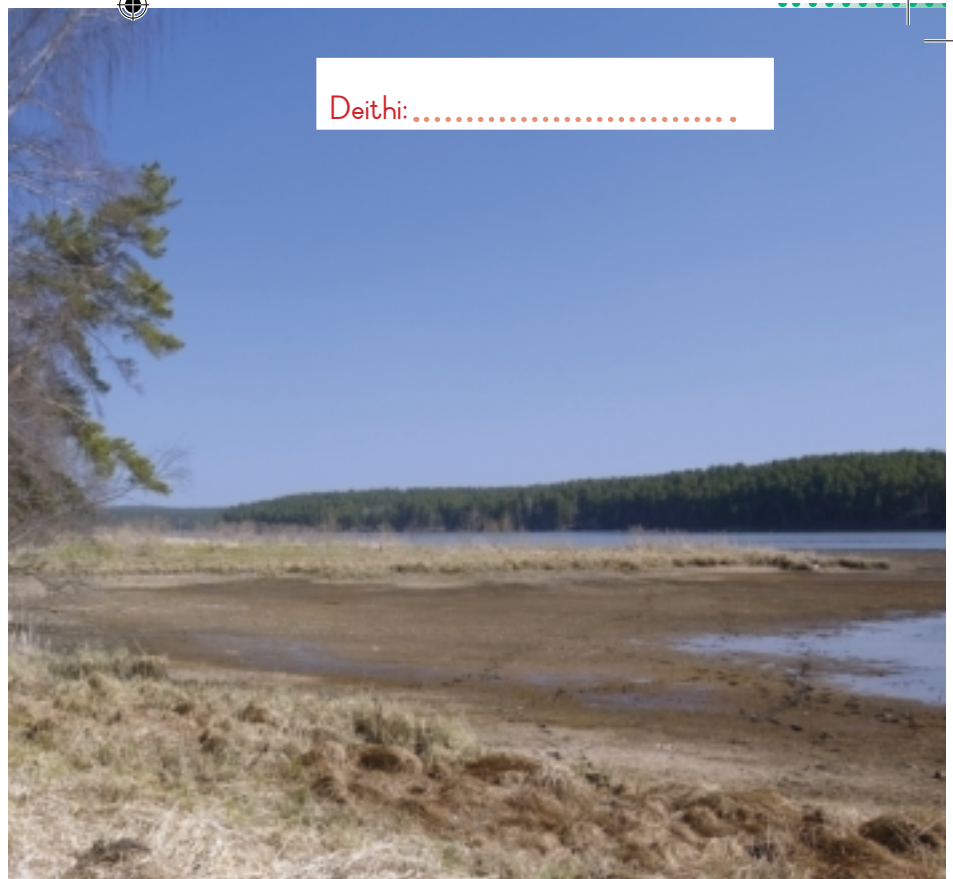
Kha u bika zwiliwa

Kha ri ambe

Ambani nga zwinwe zwithu
zwinzhi zwine ra shumisa maḽi
khazwo. Maḽi ndi vhugala.
Ambani ngauri ri tambisa hani
maḽi. Hu nga bvelela mini arali
ra nga f'helelwa nga maḽi?
Vhudzani mihumbulo yaṅu
vhaṅwe nga inwi kilaṣini.

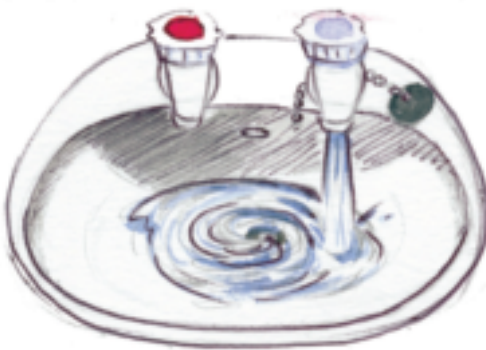

Deithi:

Kha ri t'haramuwe

Edziselani zwi tevhelaho:

Maḽi a no khou
shuluwa kha
bommbi a tshi
dzhena kha
beizini.

Gole la mvula li no
khou engedzedzea
la f'hedza lo nisa
mvula khulu ha
f'hedza
makole o
balangana.

Mulambo u no khou elela nga
zwiṭuku u tshi pfuka matombo
wa f'hedza u tshi vho elela
muṭavhani musekene.

Kha ri tambe

- Tambani mutambo wa "Bakete na marotha a maḽi".

Kha ri ṅwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Itani thiki (✓) tsini na tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe tshine khatsho maḡi a vha a tshi khou vhulungiwa, na (✗) tsini na tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe tshine khatsho maḡi a vha a tshi khou lozwiwa.

Deithi:

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwe na dzhenisa tshifhambano khazwo. Ambani sa kilasi nga zwine vhathu vha khou ita tshifanyisoni tshenetsho. Ambani uri vha nga shumisa maḍi zwavhuḍi nge vha ita mini.

Kha ri ṅwale

Vhalani mafhungo a re afho fhasi. Dzhenisani thiki (✓) kha fhungo liṅwe na liṅwe line la ḍo ri thusa u vhulunga maḍi, na tshifhambano (✗) kha tshiṅwe na tshiṅwe tshi no lozwa maḍi.

	✓ kana ✗
Ndi litsha bommbi i tshi khou shulula maḍi musi ndi tshi khou ṭamba maṅo.	
Ri shumisa tshisibe tshi no vhavhalela mupo. A thi tevhuli maḍi a u ṭamba a bavuni, ndi a shumisa ngadeni.	
Madekwana maṅwe na maṅwe ndi ṭamba bavuni lo ḍalaho nga maḍi.	
Arali nda vhona bommbi i tshi khou rothisa maḍi ndi a i vala ya khwatḥa.	
Ri ṭanzwa zwigodelo maḍi a tshi khou shuluwa.	

Teacher:
Sign:
Date:

Madi a u nwa o teaho na a songo teaho

Kha ri n'wale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Dzhenisani thiki (✓) kha tshifanyiso tshiṛwe na tshiṛwe tshi no khou sumbedza nyito dzi si na khombo. Dzhenisani tshifhambano (✗) kha tshifanyiso tshiṛwe na tshiṛwe tshi no khou sumbedza nyito dzi re na khombo.

Kha ri n'wale

Nwalani ipfi "a zwi na khombo" kana "zwi na khombo" ni tshi f'hedzisa mafhungo. Ro dzula ro ni itela la u thoma.

Deithi:

U nwa maḡi a re na tshika zwi na khombo.

U bambela maḡini a re na tshika _____.

U nwa maḡi a re mabodloni _____.

U nwa maḡi a no bva mulamboni wo tsikaf'hadzwaho zwi _____.

U nwa maḡi a phaiphini o kunakiswaho _____.

Kha ri tambe

Tambani na vhaṛiwe vhavhili.

- Vhandani zwanda khathihi (mazha) na maḡi a no khou rotha:
 - nga u ongolowa bommbini
 - nga u t'avhanya bommbini
 - nga u t'avhanya nga maanda bommbini
 - nga tshif'hinga tshithihi
- Tambani mutambo muṛiwevho wa u vhandi zwanda une na u ḡivha

Kha ri t'haramuwe

- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva maḡini o tshikaf'halaho.
- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva maḡini o kunaho.
- Gadani sa bere i re na ḡora i no khou gidimela u nwa maḡi.
- Gidimani nga luvhilo ni tshi shavha mvula ya tshirulu.
- Rathani kha matombo ni tshi pfuka mulambo. Thusani vhane vha si kone u tshimbila.
- Dzunguluwani no ima f'hethu huthihi sa maḡi ane a khou shuluwa bavuni (ni noṭhe na musi ni na khonani).
- Mudededzi waṅu vha ḡo ni sumbedza uri ni tshintshela lini kha muṛiwe mut'haramuwo. Thetshelesani zwavhuḡi zwine vha khou ni sumbedza.

U vhulunga maḓi o kunaho

Kha ri vhale

Maḓi a tshika a ri vhangela malwadze.

Ri tea u nwa maḓi o kunaho.

Ri tea u tamba na u bambela maḓini o kunaho.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso. Ambani na khonani yaṅu ngauri maḓi ashu o kunaho a bva ngafhi? Vhudzani kilasi mihumbulo yaṅu. Musi ri tshi kunakisa maḓi, a a kuna lune ra kona u a nwa.

Ri nga nwa maḓi a mvula arali tḥanga dza nṅu ya hashu na tḥange zwo kuna.

Mimasipala i kunakisa maḓi ya a vhulunga uri ri kone u a nwa.

Ri nga vhlisa maḓi ashu uri ri bwise tshika.

Ri nga sefa maḓi ashu uri ri bwise tshika.

Kha ri ite nyito

Humbelani mudededzi wanu vha ni sumbedze uri sefo (filitihara) ya madi i itiswa hani.

Ni tea u vha na:

Bodelo la 2 litha la pulasitiki
Mutavha musekene, wo kunaho
Mutavha wa madzhoru, wo kunaho
Thongwana/giravhulu, dzo kunaho
Lufhanga lu no fhira
Dzudzu lo kunaho
Ngilasi ya madi

Kha ri tsharamuwe

- Shumisani tshisagana tsha nawa na hupu. Vheani hupu fhasi vhagudi vho ima kha rou vhukule ha 5m u bva kha hupu. Ni nga shumisa hupu ya netibolo.
- Mugudi muñwe na muñwe u wana tshikhala tsha u posa tshisagana tsha nawa kha hupu.

U bva kha masiari u ya kha vhusiku

Kha ri vhale

Masiari na vhusiku zwo f'hambana.

A zwi fani, ri pfa miungo yo f'hambananaho, nahone ri ita zwithu zwo f'hambananaho.

Nga masiari ri vhona u penya ha duvha. Duvha li ri f'ha tshedza na vhududo.

Vhunzhi ha vhatlu vha shuma nga masiari, nahone ri ya tshikoloni nga masiari.

Kha ri n'wale

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe na khonani yanu ngazwo. Ndi zwifanyiso zwa masiari kana vhusiku? Zwi f'hambana nga mini? Nwalani uri "Masiari" kana "Vhusiku" nga n'ha ha tshifanyiso tshiriwe na tshiriwe.

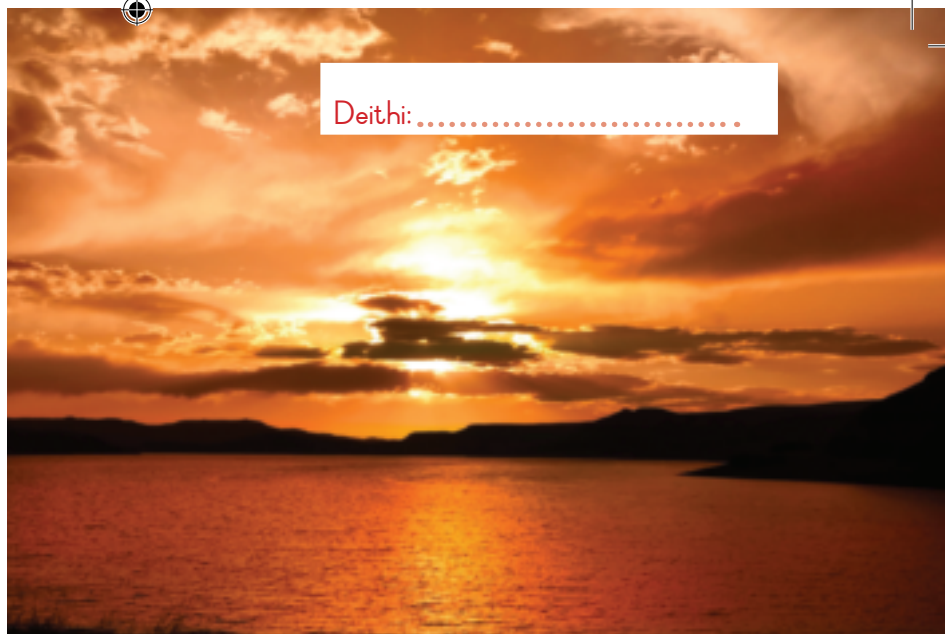

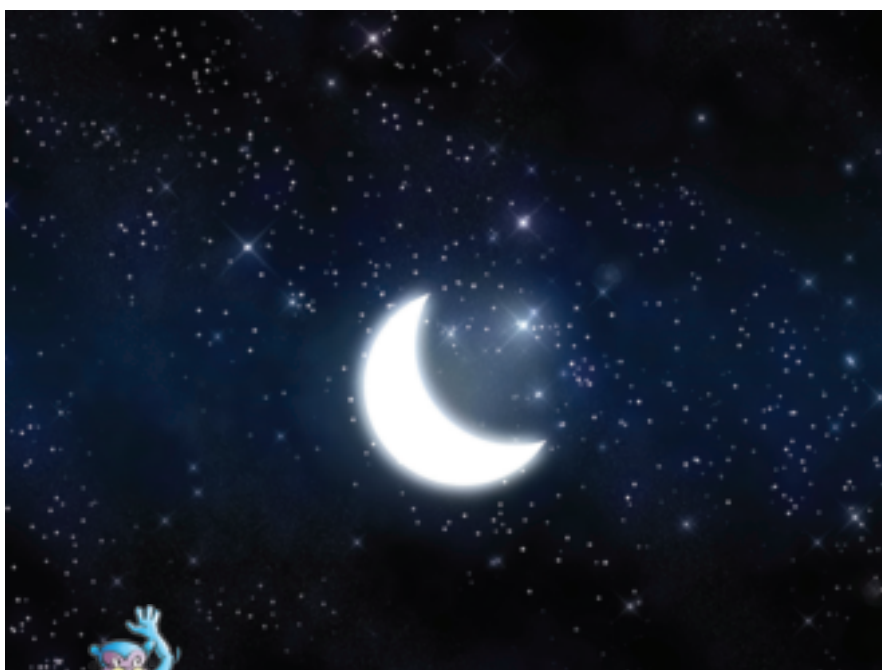
Kha ri vhale

Duvha li kovhela nga madekwana.
Hu a swifhala ra thoma u vhona
nwedzi na naledzi.

Ri tea u shumisa mbone uri ri
kone u vhona zwine ra khou ita.

Deithi:

Kha ri tharamuwe

- Shumisani mapala (vhuno) kana ni shumise khounu dzi no nga bikhoni na bola.
- Vheani vhuno (kana bikhoni) mithara dzi si gathi u bva kha vhagudi.
- Shumisani bola khulwane ine ya nga sa bola ya milenzhe.
- Rahelani bola mapalani kana vhukati ha bikhoni.
- Thomani nga u raha nga mulenzhe wa tsha u la ni tevhedze nga wa monde.
- No kora zwikoro zwingana?

Vhusiku hu a rothola u
fhira masiari.

Vhunzhi hashu ri edela
vhusiku, fhedzi vhañwe
vathu vha a shuma vhusiku.
Hu na zwipuka zwi no bvela
nnda vhusiku fhedzi.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Makoleni vhusiku

Kha ri vhale

Masiari ri vhona lutombo na makole nyana. Tshi re tshihulwane ndi uri ri vhona duvha.

Vhusiku, ri vhona n̄wedzi na n̄aledzi. Hu dovha ha vha na pulanete dzi no vhoneala sa n̄aledzi.

Tshin̄we tshifhinga n̄wedzi u a kona u vhoneala na nga masiari. A ri koni u u vhona zwavhudi ngauri duvha li a penyesa. Sedzani ni vhone arali ni tshi nga kona u vhona n̄wedzi nga masiari.

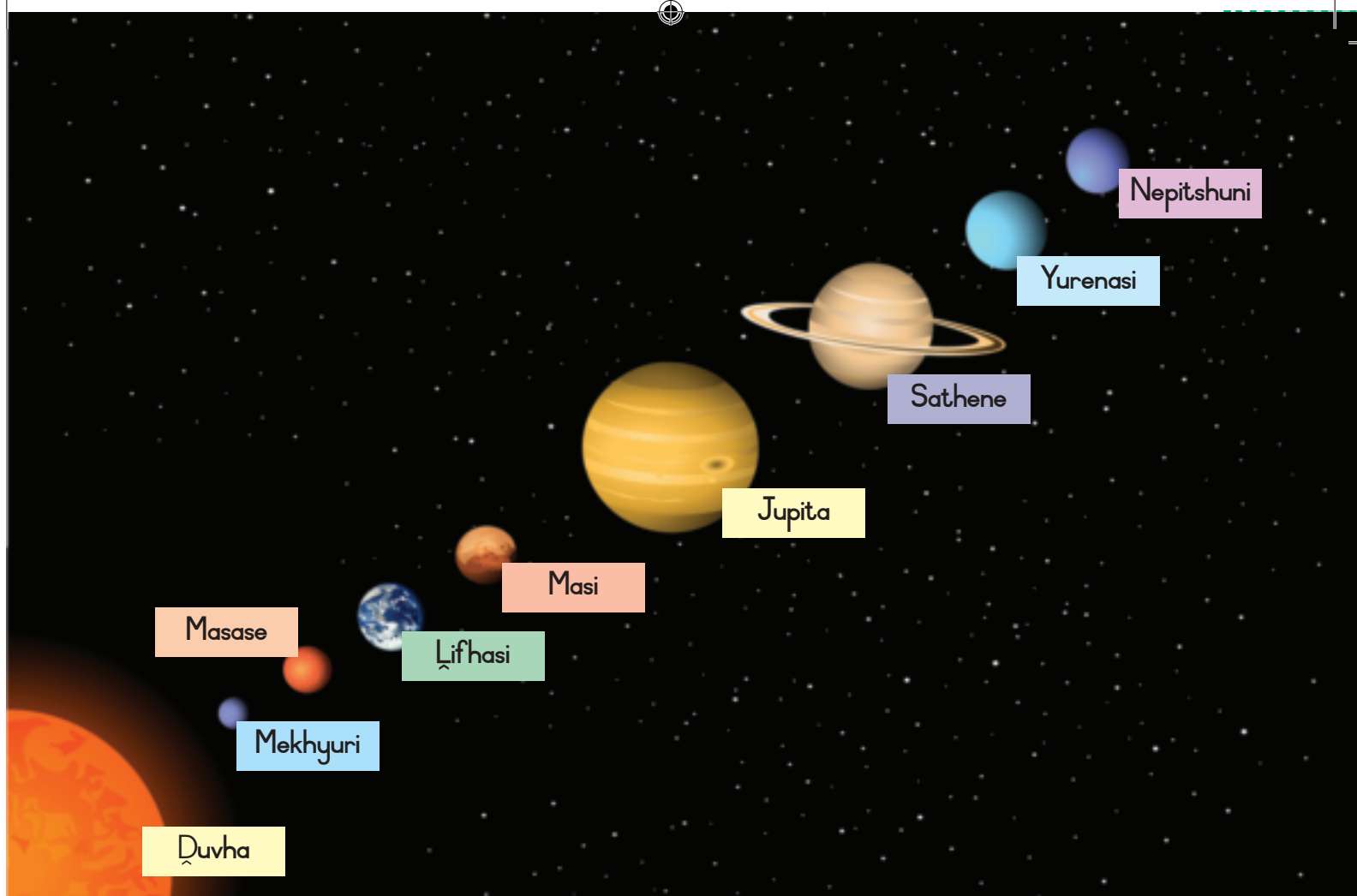
Kha ri ite nyito

N̄wedzi a u vhoneali u tshi fana duvha lin̄we na lin̄we. Lavhelesani n̄wedzi kha vhusiku vhuṭanu hu no tevhelelana. Kha zwibogisi zwi re afho fhasi, olani zwivhumbeo zwo fhambananaho zwa n̄wedzi zwe na zwi vhone.

Vhusiku ha u thoma

Vhusiku ha vhuvhili

Vhusiku ha vhuṭanu

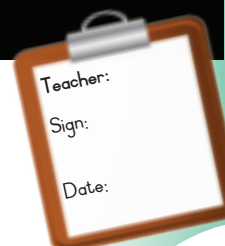

Hezwi zwithu ndi duvha na pulanete dzi re kha sisiteme yashu ya duvha – ndi vhahura vhashu vha re tshikhalani. (Duvha na pulanete a zwo ngo oliwa zwi tshi sumbedza saizi dza vhukuma.)

Kha ri ambe

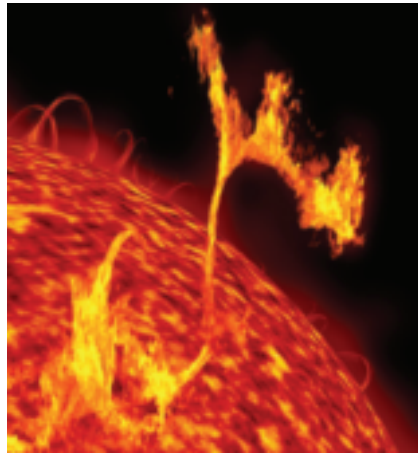
Hetshi ndi tshifanyiso tsha Sathene. Yo f'hambana na dziñwe pulanete dzot'he ngauri i na rinngi u mona nayo. Ni a kona u vhona zwithomathoma zwitshena zwi re kha tshifanyiso? Ni vhona u nga ndi mini? Lavhelesani tshifanyiso tshihulwane tshi re nga nt'ha. Sathene ndi khulwane kana ndi t'hukhu kha lifhasi? Ndi pulanete ifhio i no f'hira Sathene?

Duvha na n̄wedzi

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Ambani na khonani yaṅu. Zwi ri sumbedza mini? Ni nga bula phindulo in̄we na in̄we i no ḡa muhumbuloni waṅu.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi waṅu vha ḡo thetshesela mihumbulo yaṅu vha kona u ni vhudza uri ndi zwifanyiso zwa mini.

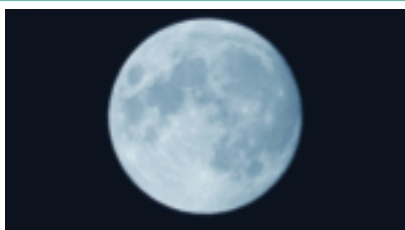
Kha ri vhale

Duvha ndi ṅaledzi. Li fana na bola khulukhulu ya mulilo ine ya hasekanya mufhiso na tshedza zwi tshi ya kha masia oṭhe. Duvha ndi lihulwane kha lifhasi nga zwigidi na zwigidi. N̄wedzi ndi bola khulwane ya matombo na buse ine i si hasekanye mufhiso. N̄wedzi a u ri vhoneṭsheli nga tshedza tshawo. U nga tshivhoni tshi no humisela masana a ḡuvha kha riṅe. N̄wedzi ndi muṭuku nga maanda kha lifhasi.

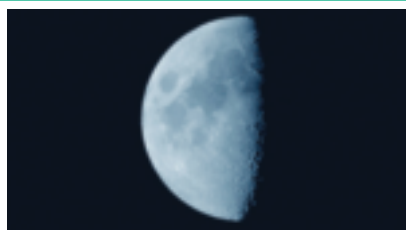

Kha ri ambe

Ambani na khonani yaṅu nga zwa uri n̄wedzi wo shandukisa hani kha vhusiku ha maḡuvha maṭanu. Ni kone u lavhelesa zwifanyiso izwi. N̄wedzi waṅu wo vha u tshi vhoneṭsa sa tshiṅwe tsha izwi?

N̄wedzi wa gumba

Lutshenzhe

Luvhedzhegu/Nzedzana

Naledzi

Deithi:

64

Kha ri vhale

Duvha ndi yone naledzi i re tsinitsini na rine. Dzinwe naledzi dzothhe dzi kulekule na rine. Arali ni tshi nga fara lwendo lwa u ya u dala kha inwe na inwe ya naledzi idzi nga luvhilo luhulu, zwi nga ni dzhiela minwaha minzhi u swika khadzo.

Kha ri ambe

Penya naledzi, penya,
A thi divhi uri u nnyi.
Ntha tadulu wo dzula.
U tshi penya sa daimani.
Penya naledzi, penya,
A thi divhi uri u nnyi!

Kha ri vhale

Luimbo ulu lwo vha lu tshi imbiwa na minwahani ya kalekale. Vhathu vho vha vha sa divhi zwinzhi nga naledzi. Ano maduvha ri vho divha zwinzhi vhukuma. Vhaendatshikhalani vha ya tshikhalani nga rokhetha dza tshipentshela uri vha divhe zwinzhi nga naledzi. Musi vhaendatshikhalani vha tshi ya tshikhalani, vha ambara sutu dza tshipentshela dza tshikhalani. Nga nthani ha vhaendatshikhalani vha vhahali na vhatali vhe vha vha rumela henengei, zwino ro no guda zwinzhi nga naledzi.

Kha ri ambe

Ndi zwithu zwavhudi uri ro guda zwinzhi nga naledzi? Ambani nga haya mafhungo na khonani yanu.

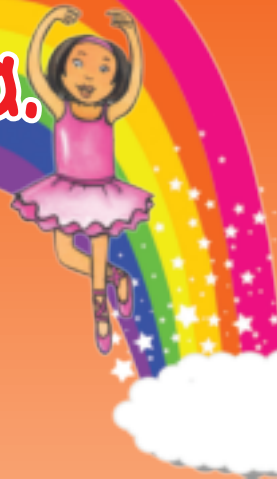
Themo ya 4 – Vhege dza 8

Inwi ni wa tshipentshela.

**Muvhili wanu wotho
ndi wa tshipentshela.**

Muvhili wanu ndi wanu!

**A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.**

**Arali muñwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhañwe.**

**Arali muñwe muthu a nga ni
itisa zwithu zwine ni si zwi fune,
vhudzani vhañwe.**

**Hune na nga founela hone
ni tshi toda thuso:**

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**

